

TARİH SÖZLÜĞÜ

-A-

Abdar: Hükümdarın temizliği ile ilgilenir.

Abluka: Bir ülkenin veya bir yerin dışarı ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme, kuşatma.

Acemi Oğlan: kapıkulu ordusunun ihtiyaç duyduğu askerleri eğitmek için kurulmuş olan ocaktır

Adet-i Ağnam: Hayvancılıkla uğraşanlardan alınan vergidir.

Adem-i Merkeziyet: Merkeze ait genel hizmetlerden ve yürütme yetkilerinden bir bölümünün yarı özerk ve bağımsız taşra birimlerine bırakılmasıdır.

Aforoz: Hıristiyanlık dininde papa ve kiliseye karşı gelenlere verilen cemaatten çıkarma cezası

Ağlûğ: İlk Türk devletlerinde hazine görevlisidir.

Ahilik: Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde esnaf dayanışma teşkilâtıdır. Halkın çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Kendi kural ve kurulları vardır. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan Ahilik iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir.

Ahval: Durumlar, hâller, vaziyetler. Davranışlar. Olaylar

Ahmet Paşa İsyanı: Yaşlı sadrazam Piri Mehmet Paşa emekliye ayrıldıktan sonra yerine II.vezir Ahmet Paşa sadrazam olması gerekirken Kanuni, İbrahim Paşa'yı sadrazam yaptı, kendisine de Mısır valiliğini verdi. Ahmet Paşa Mısır'a gidince orada isyan etti.1524.Uzun uğraşlar sonucunda yakalanarak öldürüldü. Ahmet Paşa, " Hain Ahmet Paşa " olarak anılmıştır.

Akabe Biati: Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Medine'den gelip ilk müslüman olanlarla 621-622 yıllarında Mekke'nin Akabe adı verilen mevkîinde yaptığı iki anlaşma ve sözleşmedir.

Akadlar (MÖ 2350 - MÖ 2100): İlk düzenli ordu sistemini meydana getiren Akadlar, tarihte bilinen ilk imparatorluğu kurmuşlardır.

Akçe: Osmanlı Devletinin para birimi.

Akıncılar: Sınır boylarında görev yapan atlı birliklerdir. Türklerden meydana gelir.

Akvam: Kavim, millet.

Alp: Yiğit, kahraman.

Alemdar: Bayrak ve sancakları koruyan görevli.

Albayrak Gazetesi: Erzurum'da yayın hayatına başlayan Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yayın organıdır.

Alsas Loren: Almanya ve Fransa arasında zengin bir kömür madenidir. İki taraf da burasını ele geçirmek için mücadele etmişlerdir.

Ali Galip Olayı: Sadrazam Damat Ferit Paşa hükümetinin, Elazığ Valisi Ali Galip'in önderliğinde Sivas Kongresini engellemeye ve M. Kemal'i ortadan kaldırmaya, Heyet-i Temsiliye ve Milli Mücadeleyi durdurmaya çalıştığı girişimdir.

Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919): Amasya Genelgesi'yle Milli Mücadele'nin programı belli olmuştur. Genelgede Milli Mücadele'nin amacı, gerekçesi ve yöntemi belirlenmiştir. Millet iradesine dayalı yeni bir devletin ilk işaretleri verilmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin görevini yerine getiremediği ilk kez dile getirilmiştir.

Amid: Şehir ve kasabaların yönetiminden sorumlu görevli.

Amasya Görüşmeleri (20 - 22 Ekim 1919)-(Amasya Protokolü): İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasında 22 Ekim 1919'da yapılan protokoldür. Sivas Kongresi'nce kabul edilen esaslar üzerinde görüşmeler başladı ve taraflar anlaştlar. (Amasya'da varılan anlaşma ile İstanbul Hükümeti Temsil Heyeti'ni resmen tanımış oluyordu.)

Antant: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma, mutabakat.

Anglikan: İngiliz kilisesi. (Anglikanizm ise Reform hareketleri sonucunda ortaya çıkan yeni bir mezheptir)

Anadolu Ajansı: Milli mücadeleyi halka ve dünyaya duyurmak için Ankara'da kurulmuş bir yayın organıdır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti: Amacı; ülkenin uğradığı işgali protesto etmek ve orduya yardım toplamaktır. İtilaf Devletleri temsilciliklerine telgraflar çekmişlerdir. Kadınların etkin biçimde Kurtuluş Savaşı'na katılmalarını sağlayıp orduya para ve mal yardımları için kampanyalar düzenlemişlerdir.

Anav Kültürü: Batı Türkistan'da Aşkabat yakınlığında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmış Orta Asya'nın en eski kültürüdür.

Afanesyev Kültürü: Türklerin en eski kültürüdür (Altay-Sayan dağlarının kuzey batısı)

Andronova Kültürü: Hazar Denizi'nin kuzeydoğusundan Ural Dağları'na kadar uzanan bölgede en geniş yayılma alanına sahip kültürdür. Tunçtan ve altından yapılmış eşyalar ilk defa bu kültür bölgesinde bulunmuştur.

Angarya: Ücret vermeden gördürülen iş.

Antropoloji: İnsan ırklarını inceleyen bilim dalıdır.

Anal: Yıllık (Hititler yaşadıkları olaylarını anallara yazmışlardır)

Arz Odası: Padişahların devlet büyüklerini ve yabancı elçileri kabul edip dinledikleri oda.

Aristokrat: Siyasi iktidarı elinde bulunduran soylu sınıf.

Ateşe: Bir elçiliğe bağlı uzman, elçilik uzmanı.

Ateşemiliter: Bir elçiliğe bağlı askeri uzman. (M. Kemal 1913'te Sofya Ataşemiliterliğine atanmıştır.)

Ashab : Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunanlar, sahabeler.

Asimilasyon: Milli kimliğini kaybetme, kültürel yok oluş.

Apa: Sivil saray görevlisidir.

Atalar Kültü: İlk Türk devletlerinde ölen ataların kendilerini koruduklarına dair inanç.

Asala: Ermeni terör örgütüdür. Yurt dışındaki diplomat ve temsilcilerimizi katletmiştir.

Asakir-i Mansure-i Muhammediyye: Sultan II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile kurulan askeri teşkilat (17 Haziran 1826).

Ashab-ı Suffa: Hz. Muhammed Döneminde Mescid-i Nebevi'nin bir kısmı eğitim ve öğretim için ayrılmıştı. Sofa adı verilen bu bölümde eğitim gören kişilere Ashab-ı Suffa adı verilmiştir. İslam'ın ilk eğitim kurumu olma özelliğini taşıyan bu okulda Hz. Muhammed bizzat ders veriyordu

Asurlular (MÖ 2000 - MÖ 609): Anadolu da Kültepe, Alişar ve Boğazköy'de ticaret kolonileri kurmuşlardır. Bu koloniler aracılığıyla yazıyı Anadolu'ya taşımışlardır. tarihte bilinen ilk kütüphaneyi Ninova'da kurmuşlardır.

Aşar: Tarım ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergiler.

Atabey: Selçuklularda şehzadelerin eğitimi ile ilgilenen devlet adamıdır.(Osmanlılarda Lala)

Atabeylik: Atabeylerin çoğu değerli kumandanlar idi ve sadakatle hizmet etmişlerdir. Bazıları da, merkezin uzaklığından, şehzadenin küçüklüğünden yararlanmak yolunu tutmuş, devletin zayıfladığı bir anda idareyi tamamen ellerine alarak bağımsız hareket etmişler ve Atabeylik denilen devletler kurmuşlardır.

Ateşgede: Zerdüşt (ateşe tapanlar) dininin tapınağı

Atebet-ül Hakayık: Edip Ahmet Yükneki'nin, Karahanlılar döneminde yazdığı ahlak kitabıdır.

Atatürk Orman Çiftliği (1925): Tarımın geliştirilmesi, modern tarımın yapılması amacıyla Atatürk tarafından kurulmuştur.

Avarlar: Avarlar merkezi Macaristan olan devletlerini kurdular. Çin kaynakları Avarlara JUAN-JUAN demektir. 619 yılında tek başına, 629 yılında da Sasanelilerle ortaklaşa İstanbul'u kuşattılar. İlk defa İstanbul'u kuşatan Türkler, Avarlar'dır.

Avarız: Olağanüstü durum ve özellikle savaş sebebiyle alınan vergi.

Avasım: Abbasiler Devleti zamanının da özellikle Bizans Devleti sınırında kurulan şehirlerdir. Bu şehirlere genelde savaşçı özellikleri dikkate alınarak Türkler yerleştirilmiştir. Avasım şehrinin günümüzde Adana, Osmaniye, Kahraman Maraş çevresinde kurulduğu bilinmektedir.

Ayan: Bir şehrin ileri gelenleri. Osmanlılarda çoğu esnaf ailelerden oluşan sınıf

Ayan Meclisi: Osmanlılarda üyeleri padişah tarafından seçilen meclis (üyeler ömür boyu seçilirdi.)

Ayuki: İlk Türk devletlerinde hükümet.

Ayguci: İlk Türk devletlerinde vezir, başbakan

Azil: Görevlinin, yetkili makam tarafından görevine son verilmesidir.

-B-

Baba İshak İsyanı (1240): Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gelen Türkmenler yer ve otlak darlığı nedeniyle sıkıntı çekiyordu. Bölge halkının sosyal ve ekonomik sıkıntılarını değerlendiren Baba İshak isimli bir kişi isyan başlattı (1240). Türkmenlerin desteğini alan Baba İshak isyanı kısa sürede yayıldı. Eski gücünü kaybeden Anadolu Selçukluları bu isyanı bastırmakta zorlanmış, ancak iki yıl sonra isyanı bastırabilmiştir.

Babâli (Yüksek kapı anlamında): Osmanlılarda Sadaret (Başbakanlık), Dahiliye ve Hariciye (İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı) ve Şurayı Devlet (Danıştay) dairelerinin bulunduğu bina, Hükümet.

Babı Ali Baskını: Osmanlı İmparatorluğu'nda 1913'te İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından düzenlenen askerî darbedir.

Baba Zünnun İsyanı: Bozok (Yozgat) Sancağında arazi tahriri yapılırken bir Türkmenlere fazla vergi takdir edilince itiraz etti. Reddedilince Baba Zünnun önderliğinde ayaklanma çıktı. 1526'da Baba Zünnun öldürülünce isyan bastırıldı.

Bac: Ticaret yapanlardan alınan vergi türü

Bac Emini: Pazar esnafından vergi toplayan görevli.

Baharat Yolu: İlk çağdan Yeni çağa kadar ümit burnunun bulunmasına kadar yoğun olarak kullanılan Hindistan'dan Akdeniz'e ulaşan ticaret yoludur.

Bahriye: Deniz kuvvetleri

Bahriye Nazırı: Deniz bakanı

Bakır (kalkolitik) Çağı: Tabiatta bol bulunmasından ve kolay işlenmesinden dolayı ilk kullanılan maden bakırdır. Bakırdan günlük kullanıma yönelik kap kacak yapmışlardır. altın ve gümüşten ise süs eşyası yapmışlardır.

Balyos: Osmanlılarda Venedik elçisine verilen ad.

Balbal: Eski Türklerde mezar taşı (öldürdüğü düşman sayısı kadar dikilirdi)

Balık: Uygur şehirlerine verilen isim. (örneğin: Çin'in başkenti Pekin'in eski adı Hanbalık'tır.)

Baltacı: Sarayda harem muhafızlarına verilen ad. / Seferler sırasında askeri birliklerin önünde giden ve yolların kapanmasına neden olan ağaçları kesen eli baltalı olan, uzun sakal bırakıp meşin önlük giyen özel seçilmiş iri yapılı askerler.

Bank-ı Dersaadet: İlk Osmanlı bankasıdır.

Başvekil: Başbakan

Başkırtlar (Başkırtlar): Ural Dağları çevresinde yaşayan Başkırtlar, IV. yüzyıldan X. yüzyıla kadar çeşitli Türk boylarına bağlı olarak varlıklarını sürdürdüler. Cengiz Han Döneminde Moğol egemenliğine girdiler. XIII. Yüzyılda Altın Orda Devleti'ne bağlanarak İslamiyeti kabul ettiler. XVII. yüzyıldan itibaren Ruslara bağlanan Başkırtlar, günümüzde Rusya Federasyonu'na bağlı olarak varlıklarını sürdürmektedirler

Batnilik : Kur'an-ı Kerim'de yer alan kelime ve hükümlerin açık manalarından başka birtakım mecazî manalarının olduğunu ileri süren görüş.

Bedevisi: Araplarda çölde yaşayanlara denirdi. (Şehirde yaşayanlara medeni denirdi.)

Bennak: Osmanlı Devleti'nde yarım çift toprağı işleyen yeni evlilerden alınan vergidir.

Berat: Atama belgesi.

Beytülmal: İslam devlet hazinesi

Bedesten: Eşya alınıp satılan kapalı çarşı.

Beylerbeyi: Eyaletlerin yöneticisidir, valisidir.

Biat: Bir kimsenin devlet başkanlığı veya hükümdarlığını tanımak.

Bimarhane : Akıl hastanesi.(Timarhane)

Birleşmiş Milletler: Dünya barışını sağlamak amacıyla 1945'te kurulan örgüt.(Milletler Cemiyetinin yetkilerini devralmıştır).

Bitikçi (Tamgacı): İlk Türk devletlerinde katip

Bozkır : Ağaçsız, susuz geniş ova.

Bozkurt-Lotus Olayı (1926): Türk gemisi Bozkurt ve Fransız gemisi Lotus'un boğazda çarpışması üzerine çıkan olaydır. (Kabotaj Kanununun çıkmasında etkilidir.)

Budun: Millet

Bulgarlar: Orta Asya'dan ve Oğuzlar'dan koparak Batt'ya göç eden kabilelerin birleşmesiyle oluştu. Bir kısım Bulgar Türkleri Volga Nehri çevresine gelerek İdil (Volga) Bulgar Devleti'ni kurdular. İdil Bulgarları Abbasilerden din adamları istedi. Bu isteği 922 yılında yerine getirildi. Din adamlarının gelmesinden sonra İslamiyet, Bulgarlar arasında daha çabuk yayıldı. İdil Bulgarları, İslamiyeti kabul etmelerinden dolayı kimliklerini korudular. Bu devlet 1236 yılında Altın Ordu Devleti tarafından yıkıldı. Türk boylarına gelen diğer Bulgar Türkleri burada Tuna Bulgar Devleti'ni kurdular. Tuna Bulgarları zamanla Slavlaşarak ve IX. yüzyılda da Hristiyanlığı kabul ederek tarih sahnesinden silindiler.

Buyruk: İlk Türk devletlerinde bakan

Burjuva: Yeniçağ'da Avrupa'da ticaretle uğraşan zenginlere verilen ad.

Brahman: Brahmanizm rahibi

-C-Ç-

Camedar: Sarayda giysilerden sorumlu görevlidir.

Candar: Saray muhafızı

Canberdi Gazali İsyanı: Memluk komutanlarından olup, Yavuz'un Memluk seferinde Osmanlılara karşı savaşmış; Memlükler yıkılınca Yavuz'un gözüne girmeyi başarmış ve Şam valiliğine tayin edilmişti.Yavuz'un ölümüyle, Memluk Devleti'ni yeniden kurmak için isyan etti.1521.İsyan bastırıldı.

Cebelü: Timar sahiplerinin yetiştirdikleri atlı askerlere denir.

Cebeci: Osmanlılarda silah yapımı ve onarımıyla görevli askerlerdir.

Cedid: Yeni (örnek: Nizamı Cedid=Yeni düzen)

Cemel (Deve) Olayı: Hz. Aşe ve Hz. Ali arasında yapılan savaş. (Müslümanların ilk iç savaşıdır.)

Ceride-i Havadis: Abdülmecid döneminde çıkarılan resmi gazetedir.

Ceride-i Resmîye: TBMM'nin resmi gazetesidir. (çıkartılan kanunlar yayınlanmıştır)

Cizvit: Reform hareketlerinden sonra Katolik mezhebini korumak amacıyla kurulan tarikat.

Cizye: İslami devletlerde Müslüman olmayanlardan alınan koruma vergisi, kafa vergisi olarak ta ifade edilir. Bu vergi askerlik çağı gelmiş, sağlıklı erkeklerden alınır.

Cülus: Osmanlı padişahlarının tahta çıkması.

Cülus Bahşişi: Padişahlığın ilanından sonra askerlere verilen para.

Çar: Rus hükümdarlarına verilen ad.

Çeşnigir: hükümdarın yiyeceklerinden, sofraya hizmetlerinden sorumlu görevli.

Çiftbozan: Toprağı 3 yıl üst üste izinsiz ekmeyenlerden alınan vergidir.

-D-

Dahili: İç

Dahiliye Nazırı: İçişleri bakanı (dahiliye nezareti: içişleri bakanlığı)

Danışma Meclisi: Hükümdara görüş bildiren ve kararları bağlayıcı olmayan meclis (örnek: Hitlerde Pankuş meclisi)

Danışmentiler: Danışment Ahmet Gazi tarafından Orta Anadolu'da kuruldu (1080). Merkezi Sivas'tı. Tokat ve Niksar'daki Yağbasan Medresesi dönemin önemli eğitim kurumlarından.

Darüssifa: Sağlık yurdu, hastane

Darülaceze: Düşkünler evi, acizler evi.

Darüşşafaka: Abdülaziz döneminde açılan, kimsesiz ve yetimleri eğiten okul.

Darülfünun: Osmanlılarda üniversite

Darüssaade Ağası: Osmanlı saraylarında harem dairelerindeki hadım edilmiş harem ağası.

Defterdar: Osmanlılarda maliye işlerine bakan üst düzey görevli (maliye bakanı)

Delege: Kendisine yetki verilerek bir yere veya birinin katına gönderilen kimse, elçi.

Demir Çağı: İnsanların son buldukları ve kullandıkları maden demirdir. Üretim, silah teknolojisi ve ticaret gelişmiştir. Şehir devletlerinin yerini büyük devletler almıştır. Çağın sonuna doğru yazı bulunmuş ve tarih çağlarına geçilmiştir.

Demokrasi: Demokrasi, bir yönetim biçimidir. Bir kurum, kuruluş yada topluluktaki ve genellikle bir ülkedeki tüm üye veya vatandaşların eşit hakka sahip olduğu bir yönetim biçimidir.

Deklarasyon: Bildirme, duyurma, ilan etme.

Denge Politikası: Bir devletin çıkarları doğrultusunda başka devletlerle anlaşması durumu.

Derbent: Osmanlı Devleti'nde, önemli geçitlerin korunması için yapılan karakol ve üsler.

Devşirme Sistemi: Hristiyan çocuklarının toplanması. Toplanan çocuklar Türk gelenek ve göreneklerine göre yetiştirilir devlette görev verilir.

Devletçilik: Özel sektörün yetersiz kaldığı yerde yatırımların bizzat devlet tarafından yapılmasını öngören ekonomik bir ilkedir. Özel teşebbüsü reddetmez. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra devletçi ekonomik sistem uygulanmaya başlandı. Devletçilik, ekonomik alanda doğrudan doğruya devletin müdahalesini öngören sistemdir.

Diktatör: Bütün siyasi yetkileri kendinde toplamış bulunan kimse. Zorba.

Divan-ı Hümayun: Padişahın başkanlığında toplanan ve sadrazam, kazasker, nişancı, defterdar gibi yüksek dereceli devlet görevlilerinin katıldığı ve devlet işleri ile halkın sorunlarının görüşüldüğü meclis. Bugünkü bakanlar kuruluna benzer. (Orhan bey kurdu, II. Mahmut kaldırdı.)

Divanı Lügat'it Türk: Kaşgarlı Mahmut tarafından Karahanlılar döneminde yazılmıştır. Türkçenin ilk sözlüğü, antolojisi, ansiklopedisi ve dil bilgisi kitabıdır. Araplara Türkçe öğretmek, Türkçenin yaygınlığını göstermek için yazılmıştır.

Divân-ı Hikmet: Ahmed Yesevî'nin söylediği "hikmet" adlı şiirleri bir araya getiren Türk tasavvuf edebiyatının bilinen en eski örneklerini içeren kitaptır.

Divan-ı İstifa: Büyük Selçuklularda Devletin mali işleriyle ilgilenirdi. Başkanına müstevfi adı verilirdi.

Divan-ı Arz: Ordu ve asker maaşları ile ilgilenen divandır.

Dirlilik: Gelirleri yararlılığı görülen kişilere verilen topraklardır. (Bölümleri: Has, Zeamet ve Tımarlıdır.)

Divan-ı İnşa: Abbasilerde ve Büyük Selçuklularda devletin yazı işlerini yürütmüştür.

Divan-ı Mezalim: Abbasilerde ve Büyük Selçuklularda adalet işlerine bakmıştır.

Divan- Berid: Posta divanı

Divan-ı Ceyş: Abbasilerde askerlik işlerine bakmıştır.

Divan-ı Pervane: Toprak kayıtlarını tutar.

Divan-ı Beytülmal: Abbasilerde devletin gelir ve giderleriyle ilgilenmiştir.

Diaspora: Anavatanı dışında yaşayan yurttaşlar için kullanılır. (örnek: ABD'de yaşayan Ermeniler= Ermeni diasporası)

Diplomasi: Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünüdür.

Dikey Hareketlilik: Bir toplumdaki sosyal sınıflar arasındaki geçişi ifade eder. (örnek: 1.Bir yöneticinin emekli olup yönetilen sınıfına geçmesi- örnek 2: halktan birinin yönetici olması)

Dizdar: Kale komutanı.

Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuku Millîye Cemiyeti: Amacı; Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesini önlemek, Doğu Anadolu'da Türk nüfusunun azalmasını engellemektir. Erzurum ve Elazığ'da şubeler açmışlardır. Erzurum Kongresi'ni organize ederek Milli Mücadele'nin teşkilatlanmasında önemli rol oynamışlardır.

Dogmatizm: Otoritelerce ileri sürülen düşünce ve prensipleri değişmez kurallar olarak kabul eden görüş

Dolmen: Uzun ve kaba taşların dikilmesi ve üzerine yassı taşların konulmasıyla oluşan barınak

Duyun-i Umumiye: Osmanlı devletine borç para vermiş alacaklı devletlerin paralarını geri almak için kurmuş olduğu yönetimdir.(1881). Böylece Osmanlı Devleti ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir. (Bu kuruluş ile alacakları karşılığında Osmanlı'nın vergi gelirlerine el koymuşlardır)

-E-

Ecnebi: Yabancı

Efkar: Düşünceler, fikirler

Ehli Beyt: Haz Muhammed'in soyundan gelenler (Hz Ali, Hz. Fatma ve oğulları)

Ekber ve Erşed Sistemi: Osmanlı Devleti'nde tahta en yaşlı ve en tecrübeli şehzadenin geçmesini öngören gelenek. (ekber=büyük, erşed=olgun)

Elit: Saygın

Emir-i Dad : Örfi hukuk konuları ile ilgili davalara bakan mahkemelerin başıdır.

Ensar: Medineye hicret ettikten sonra Hz. Muhammed'e ve Mekkeli muhacirlere Medine'de yardımcı olan Müslümanlar.

Emir: Bey, komutan, yönetici

Emsal: Benzer, denk.

Emperyalist: Emperyalizm yanlısı olan, yayılcı, yayılımcı. Emperyalizmi uygulayan, sömürgeci

Emperyalizm: Bir milletin sömürü temeline dayanarak başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmayı istemesi, yayılcılık, yayılımcılık.

Encümenidaniş: Ahmet Cevdet Paşa'nın önderliğinde kuruldu. Encümenidaniş, fen dersleri ile ilgili çevirilerin yapılmasına ve ders kitaplarının seçimine karar veren kurum özelliği taşıyordu.

Enstitü: araştırma yapan ve sonuçlarını yayımlayan kuruluştur.

Endülüs: Müslümanların İspanya'ya verdikleri isimdir.

Enderun: Osmanlılarda devşirmelerin okuduğu saray okulu, sarayın iç bölümü

Endüljans: Katolik kilisesinin günahlardan arınmak için halka sattığı af kâğıdı.

Engizisyon: Katoliklerde dine aykırı davranışları araştırıp, cezalandıran kilise mahkemesi

Enterdi: Katoliklerde papanın bir ülkeyi kralı ile birlikte dinden atması

Erk: Bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar. Sözü geçerlik, istediğini yaptırabilme gücü, nüfuz

Erkânıharbiye Vekâleti: Osmanlı Devleti'nde Harp bakanlığı (Türkiye Büyük Meclisinde kabul edilen 429 sayılı kanun ile Erkânıharbiye Vekâleti kaldırıldı. Onun yerine, en yüksek askerî makam olarak Erkânı Harbiye Umumiye Reisliği (Genelkurmay Başkanlığı) kuruldu. Böylece ordu, siyasetin dışında tutuldu.

Erzurum Kongresi (23 Temmuz- 7Ağustos 1919): Kongrede 9 kişilik Temsil Heyeti seçildi ve başkanlığına M. Kemal getirildi. Amacı ve toplanış bakımından bölgesel, aldığı kararlar bakımından ulusal bir kongredir. Kongrede ilk kez millî

sınırlardan ve Osmanlı Hükûmeti dışında bir hükümet kurulmasından bahsedilmiştir. Manda ve himaye fikri ilk defa Erzurum Kongresi'nde reddedilmiştir. Mebusan Meclisi'nin açılması konusunda Osmanlı Hükûmeti'ne baskı yapılmıştır.

Esham: Osmanlılarda iç borçlanma senetlerine verilen addır.

Eski Taş=Paleolitik=Kabataş Çağı: İnsanın ilk ortaya çıkışından, M.Ö. yaklaşık 10.000 yıl öncesinde Neolitik Çağ'ın başlamasına kadar süren arkeolojik çağdır. Bu çağda çakmaktaşı, hayvan kemikleri ve ağaç gibi doğal maddelerden besinleri pişirmeye ve ısınmaya başlanmıştır. Mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına resimler çizilmiştir.

Eşraf: Şeref ve itibar sahibi kimseler, ileri gelenler

Etnik-i Eterya: Yunanistan'dan Anadolu'ya Rum göçmen getirmek, Anadolu'da Rumların yaşadığı bütün toprakların Yunanistan'a katılmasını sağlamak ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak amacındaydılar. Mavri Mira ve Pontus Rum Cemiyeti ile ortak çalışmaları vardır.

Etnografya: Toplumların örf adet gelenek görenek ve yaşayışlarını inceler

Epigrafi: Kitabe bilimi

Evrensel: Herkes tarafından kabul gören.

Eyalet: Osmanlı Devleti idari teşkilatında en büyük yönetim birimi. (yöneticisi beylerbeyidir.)

-F-

Faşizm: İtalya'da 1922 - 1943 yılları arasında etkinliğini sürdüren, meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmeyi amaçlayan, yetkinin, tek partinin elinde toplandığı düzen. Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğreti.

Federal: Birçok siyasal topluluktan oluşan ve bu toplulukların üstünde yer alan devlet yapısına verilen isim

Fenikeliler: Alfabeyi (harf yazısı) ilk kez Fenikeliler bulmuştur. (Daha sonra İyon, Yunan ve Romalılar geliştirmiştir, Latin Alfabesi oluşmuştur.)

Fetret Devri: 1402-1411 yılları arasında Y. Bayezid'in oğulları arasında taht kavgasının yaşandığı dönem, padişahsız geçen dönem.

Felah-ı Vatan Grubu: 1920'de toplanan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Milli Mücadele'ye yandaş üyeler tarafından oluşturulan meclis grubudur. (M.Kemal milletvekillerinden Müdafa-i Hukuk grubunu kurmalarını istemiş ancak milletvekilleri çekindiği için felah-ı vatan grubunu kurdular. Bu grup misakı milliye kabul etmiştir)

Feodalizm: Toprağı ve üzerinde yasayan köylüleri tek bir kişinin malı sayan Ortaçağ devlet sistemi (Derebeylik) Merkezîyetçi olmayan yönetim.

Feragat: Hakkından kendi isteğiyle vazgeçme.

Feshetmek: Kaldırmak, kapatmak

Ferman: Padişahlar tarafından herhangi bir konuda yayımlanan yazılı emir, kanun.

Fetret: Devlet gücünün zayıfladığı bir yerde düzenin yeniden kurulmasına kadar geçen süre (karışıklık)

Fetva: Osmanlılarda şeyhülislam tarafından verilen Seri hüküm veya karar

Fıkıh: İslam hukuku (İslam hukukçularına fakih denir)

Fırka: Siyasi parti

Filo: Bir arada ve bir komuta altında bulunan savaş gemilerinin veya uçaklarının bütünü.

Filoloji: Dil bilimi, Toplumların dillerini inceler.

Firavun: Mısır krallarıdır. (hem de tanrıdır.)

Fresk: Yaş duvar sıvası üzerine madeni boyalarla resim yapma yöntemi. Bu yöntemle yapılmış duvar resmi.

-G-

Galya: Fransa

Garb: Batı

Gaza: Din adına yapılan savaş. Müslümanlığı yaymak veya yüceltmek uğruna Müslüman olmayanlarla yapılan savaş.

Gazve: Hz. Muhammed'in bizzat katıldığı savaş

Gedik: Dükkan açma hakkı, esnafa zanaatlarını uygulayabilmeleri için verilen bir tür ayrıcalık.

Genelge: Aynı konu üzerine bütün ilgililere gönderilen yazı, tamim.

Gerilla: Küçük ve düzensiz askeri güçler.

Giray: Kırım'da hüküm sürmüş olan Kırım hanlarının ve han sülalesine mensup olanların unvanı.

Göktanrı: Türklerde dünyayı yarattığına inanılan tanrı.

Göktürk Abideleri: Bu yazıtlar Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı örnekleridir. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, devletin ve halkın karşılıklı olarak görevlerinin belirtilmesi, Türklerde devlet anlayışının kavranması açısından önemlidir. (Bilge Kağan-Kültigin-Tonyukuk adına dikilmişlerdir. Bugünkü Mogolistan'ın Ulanbatur şehrinde yer alır.)

Gulam : Köle, küçük yaşlarda saray hesabına satın alınan veya toplanan sonra askeri ve göreceği öteki hizmetler için özel surette yetiştirilen köleler. Türk-İslam devletlerinde kurulan orduya verilen ad.

Gülhane Hatı Hümayunu: Tanzimat fermanının diğer adı. (Abdülmeccid döneminde Mustafa Reşit Paşa tarafından okunmuştur.)

Güçler Birliği: Yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tek elde toplanmasıdır.(1. TBMM'de güçler birliği ilkesi uygulanmıştır. Amaç hızlı karar alabilmektir)

Güçler Ayrılığı: Yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin ayrı organlarda olmasıdır. (Günümüzde yasama yetkisi TBMM'de, yürütme yetkisi Hükümet ve Cumhurbaşkanında, yargı ise bağımsız mahkemelerdedir.)

Gravür : Ağaç ya da madeni levhalar üzerine kazılarak yapılan resim.

-H-

Haçlı Seferleri: XI - XIII. yüzyılları arasında Hristiyan Batı dünyasının Müslümanların elinde bulunan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve çevresini geri almak için düzenledikleri seferlere Haçlı Seferleri denir.

Haham: Yahudilerin dini lideridir.

Halkçılık: Genel olarak bireyler arasında hiçbir fark gözetmeksizin halkı tek ve eşit kabul etmektir. Millî egemenliğin halk tarafından halkın menfaatine kullanılması sonucu demokrasinin gerçekleşmesi ve yerleşmesi sağlar. Bu bakımdan halkçılık, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerinin zorunlu bir sonucudur.

Hakimiyet-i Milliye, Kurtuluş Savaşı sırasında başkanlığını M. Kemal'in yaptığı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'nin yayın organı olarak 10 Ocak 1920'de Ankara'da yayın hayatına başlayan Türkçe gazetedir.

Halef: Birinden sonra gelen, birinin yerine geçen

Hanedan: Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile.

Haraç: İslam devletlerinde gayrimüslimlerden alınan onda bir oranındaki toprak vergisi.

Has: Osmanlı Devletinde,yıllık geliri yüz bin akçeden fazla olan dirliklerdir. Padişahlara, vezirlere, divan üyelerine, şehzadelere, beylerbeylerine, sancak beylerine verilir. Has sahipleri dirliklerinin gelirin göre cebelü beslerdi.

Hassa Askerleri: Sultana bağlı özel birliklerdir. Hizmetlerinin karşılığında kendilerine ikta denilen bir arazi tahsis edilirdi.

Hat: Yazı, güzel yazı yazma sanatı. (Hattat: Güzel yazı yazan kişi.)

Hassa: Padişaha özgü işler ve hizmetler

Hasodabaşı: Sarayda padişaha ait olan bölümlerin hizmetini gören kişilerin yöneticisi.

Hazine-i Hassa : Padişahın şahsi gelir ve malları.

Harem-i Hümayun; Sarayların kadınlara mahsus olan kısmı, Harem dairesi.

Hattühümayun: Padişahın yazılı buyruğu

Hazarlar: Hazar Türkleri tarafından Karadeniz'in kuzeyi ile Kafkasya arasında kuruldu. Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında İslam ordusu ile mücadele ettiler. Hazarlar Museviliği kabul eden ilk Türk topluluğudur. Ticarete çok gelişmişlerdir. Dinî hoşgörünün bulunduğu Hazar ülkesinde, farklı dinlere inananlar ibadet ve ayinlerini serbestçe yapabilmişler.

Hendesehane: I. Mahmut'un kurduğu Avrupa tarzında ilk askeri okuldur.

Heraldik: Armaları inceler

Heyet-i Temsiliye (Temsil Kurulu, Temsilciler Heyeti): Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu topraklarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine başlayan ulusal direniş sırasında, ulusal bir meclisin (TBMM) kuruluşuna dek Milli Mücadelenin yürütme organı olarak görev yapmış kuruldu. İlk olarak Erzurum Kongresi delegeleri arasından doğu illerini temsil etmek ve kongrenin kararlarını uygulamak üzere seçilen 9 kişilik kurula Sivas Kongresi'nden sonra tüm yurdu temsil etmek görevini verilmiş ve üye sayısı 16 kişiye çıkarılmıştır.

Hınçak Cemiyeti: Amacı Çukurova ve Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurmaktır. Mavri Mira Cemiyeti ile iş birliği yapıyordu. Ayrıca Taşnak Cemiyeti ve Ermeni İntikam Alayı da bağımsız bir Ermeni Devleti için çalışıyordu.

Hicret: Bir yerden başka bir yere göç etmek. Hz. Muhammed (s.a.v) ve ashabının İslâm devletini kurmak üzere 622 yılında Mekke'den Medine'ye göç etmeleri.

Hidiv: Osmanlılara bağlı Mısır yerele yöneticilerine verilen isim.

Hilat: Süslü giysi, kaftan (hükümdarlar onurlandırmak istedikleri kişilere hilat göndermişlerdir)

Hirfet: Kunduracılık, demircilik, marangozluk, dokumacılık ve bunun gibi küçük el sanatlarına verilen genel ad.

Hiyeroglif: Resim yazısı (mısırlılar kullanmışlardır)

Höyük: Bir yerleşme ya da mezar kalıntısının üzerinde oluşmuş yassı yapay, toprak tepe

Humbaracılar: Osmanlılarda bomba ve havan topu gibi ağır silahları yapıp kullanan askeri ocak.

Hümanizma: İnsancılık, insan ve doğa sevgisi, insanları sevmek ülküsü. Ortaçağın skolâstik düşüncesine karşı XVI. yüzyıl Avrupa'sında doğan ve gelişen felsefe, bilim ve sanat görüşüdür.

-I-İ-

Islahat: Düzeltme veya iyileştirme çalışmaları anlamına gelir. (Osmanlılarda ıslahat hareketleri 17. Yüzyılda başlamıştır. İlk ıslahatçı padişah Genç Osman'dır)

Islahat Fermanı: 1856'da Abdülmecid'in ilan ettiği fermanıdır. (Azınlıklara haklar verilmiştir, Avrupa'nın baskısı ile.)

İcazet: İzin, onay

İçtimai: Toplumsal.

İdadi: Lise derecesindeki okul.

İdikut-İlteriş-İlteber: İlk Türk devletlerinde hükümdarlık ünvanlarıdır.

İdeoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefî, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü.

İhlal: Bozma, yasa ve düzene uymama.

İhtilal: Mevcut devlet düzenini yıkmak için başlatılan halk ayaklanmasına verilen addır.

İkta: Belirli ölçülerdeki bir arazinin] hizmet karşılığı olarak bir kimseye verilmesidir. Selçuklu ve Osmanlılarda uygulanmıştır.

İl: İlk Türk devletlerinde devlet demektir.

İltimas: Ayrıcalık, kayırma

İlk Çağ: Yazının bulunmasıyla başlayıp (M.Ö. 4000-3200) Kavimler Göçüne kadar sürer (M.S. 375). (En uzun çağdır.)

İlhak: Bağlama, katma, egemenlik altına alma.

İltizam Sistemi: Osmanlılarda hazinenin bir gelir kaynağının açık artırma ile peşin paraya kiralınmasıdır.

İlmiye Sınıfı: İlmiye sınıfı, Ehl-i şer ya da Ulema (Alimin çoğulu Ulema), Osmanlı'da hukukçu, öğretim üyesi ve din adamlarının oluşturduğu zümredir. Bu zümrenin görevleri adalet hizmetleri, eğitim ve yargı görevlerini kapsamaktadır. (şeyhülislam, kadı, müderris, kazasker bu sınıftandır.)

İmaret: Çoğunlukla bir cami bünyesinde yapılan, bazen bir camiden ayrı olarak ta oluşturulan ve fakirlere özellikle yemek yardımı yapmak amacı ile kurulan ve vakıf niteliğinde olan kuruluş.

İngiliz Muhipleri (Sevenler) Cemiyeti: Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin koruyuculuğunun altına girmesini savunan cemiyettir. Damat Ferit Paşa olmak üzere bazı hükümet üyeleri ve aydınlar ile İngiltere tarafından destekleniyordu.

İrade-i Milliyeye: milli mücadelenin yayın organı olan gazetedir. (Sivas'ta çıkarılmıştır.)

İskitler (Sakalar): Önce Orta Asya'da görülen İskitler, Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara gelerek yerleşmişlerdir. Atlı göçebe yaşamışlar, hayvancılıkla uğraşmışlardır. Alper Tunga ve Şu adlı destanları vardır. Anadolu'ya kadar akınlarda bulunmuşlardır. Bilinen ilk Türk topluluğudur.

İstihkâm: Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer.

İsraf Divanı; Mal işlerin yolunda gidip gitmediğini kontrol eden divandır. Başkanına müsrif denirdi.

İstiklal Mahkemesi: Hıyaneti Vatanıye Kanunu'nun çabuk ve etkili bir biçimde işlenmesini sağlamak için Büyük Millet Meclisi'nin kurduğu özel mahkeme. (Burada milletvekilleri de yargılama yapmıştır.Kuvvetler birliğinin olduğunu gösterir.)

İstibdad Dönemi (1878-1908): II. Abdülhamit'in Meclisi kapatıp, anayasayı yürürlükten kaldırdığı tarihten 2. meşrutiyetin ilanına kadarki dönem.

İskan: Osmanlı devletinin yeni fethedilen yerlere Türkleri yerleştirme işi. (İlk olarak Orhan Bey karesi halkını iskan etti)

İstifa Divanı: Mali işlerle ilgilenen divandır. Başkanlığını müstevfi yapardı.

İttihat (Birleştirme): Dağılmakta olan Osmanlı imparatorluğunun bir arada tutma düşüncesi

İttihat ve Terakki Cemiyeti: Jön Türkler tarafından 1889'da kurulan gizli bir cemiyettir. Özellikle Makedonya'da örgütlenmişlerdir. Siyasi ve kültürel faaliyetleriyle yüksek tahsilliler arasında geniş taraftar buldu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra siyasi parti hâline gelmiş, 1912'de ise iktidar partisi olmuştur.

İzmir İktisat Kongresi (1923): Ziraatçı, sanayici, tüccar ve işçi temsilcilerinden oluşan 1135 kişi ile düzenlenen Kongrede başta ekonomi olmak üzere sosyal ve siyasi problemler tartışıldı. Kongre sonunda Misak-ı İktisadi kararları kabul edildi.

İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Amacı; İzmir'i Yunanlılara vermemek ve İzmir'in Türk olduğunu kanıtlamaktır. Basın yayın yoluyla İzmir'in Türklere ait olduğunu dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır. Milli Mücadele'de Anadolu'ya silah taşımışlardır.

-K-

Kabine: Bakanlar Kurulu, hükûmet.

Kabotaj Kanunu 1926: Türk karasularında yolcu ve yük taşıma hakkı yalnızca Türk gemilerine verildi. (milliyetçilikle ilgilidir)

Kadı: İslam ülkelerinde adalet işlerine bakan hakim.

Kadeş Anlaşması: tarihte ilk yazılı anlaşmadır. Mısırlılar ve Hititler arasında yapıldı, (Kadeş savaşı Suriyeye hakim olmak için Mısırlılar ve Hititler arasında yapıldı. MÖ.1280)

Kadiül Kudat: Şer'i davalara kadınlar başkanlık ettiği mahkemelerde bakılırdı. Baş kadıya kadiül kudat denilirdi.

Kaime (para): 1843 yılında basılan ilk Osmanlı Banknotu.

Kalemiye Sınıfı: Devletin her türlü yazışmalarını yerine getiren memurlar kalemiye sınıfını oluştururlardı. Kalemiye sınıfının görevi devletin malî ve mülki işlerini yerine getirmektir. (Defterdar, nişancı, reisülküttap bu sınıftandır.)

Kalender Çelebi İsyanı: Tımarlarının haksız yere ellerinden alındığını ileri süren kalender Çelebi karaman'dan Maraş'a kadar geniş bir bölgede ayaklanma çıkarmış ancak bastırılmıştır. Kanuni döneminin en geniş çaplı ayaklanmasıdır.

Kalyon: Yelkenle ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü

Kanun-u Esasi : Türk tarihinin ilk yazılı anayasasıdır.1876

Kapıya Çıkma: Acemioğlanlar ocağından yeniçeri ocağına geçiş

Kafes Usulü: Osmanlılarda şehzadelerin sancağa gönderilmeyip sarayın bir bölümünde gözetim altında tutulmasıdır. (Sancağa Çıkma" geleneğinin kaldırılması şehzadelerin tecrübesizliğini de beraberinde getirmiştir.)

Kapitülasyon: İmtiyaz-Ayrıcalık.Osmanlı Devleti ticareti canlandırmak ve Hristiyan birliğini bozmak gibi amaçlarla yabancı devletlere ticari ayrıcalıklar vermiştir.İlk kapitülasyonu F.S. Mehmet Venedik'e vermiştir. Kapitülasyonlar 1923 Lozan Anlaşmasıyla kaldırılmıştır.

Kassam: Kadı ve kazaskerlerin hizmetindeki görevlilerden biri.Ölen bir kişinin mal varlığını varislerine şeriat kurallarına göre paylaştıran görevli.

Kapitalizm: Ekonomik sistem. Bu sistem de kâr ana amaçtır. Bu toplumda egemen sınıf burjuvalardır.

Katedral: Büyük kilise

Karluklar: Basmil ve Uygurlarla birlikte I. Kök Türk Devleti'ni yıktılar.Müslümanlarla Çinliler arasındaki Talas Savaşı'nda (751) Müslümanların yanında yer alarak Çinlilerin yenilmesini sağladılar. Böylece Orta Asya'nın Türk hâkimiyetinde kalmasında etkili oldular. XII. yy'da Karahitayların ve Moğolların hâkimiyeti altına girmiş, Cengiz Han'a itaat eden ilk Müslüman Türk topluluğu olmuşlardır. Karluklar, tarihte İslamiyeti kabul eden ilk Türk topluluğu olarak bilinmektedir.

Karum: Asurluların pazar yerlerine verdiği ad.

Kapıkulu Ocağı: I. Murat tarafından kurulmuştur. Bahşiş ve ulufe ile geçinirlerdi.

Kaptan-ı Derya: Donanmanın başı, deniz kuvvetleri baş kumandanı.

Kavimler Göçü: Çin baskısından kaçan Kuzey Hunları, M.S. 375'de Batı'ya göç etmeye başladılar. Hun göçleri sonunda Karadeniz'in Kuzeyi'ndeki German, Slav gibi kavimler Batı'ya göç etti.Doğu Avrupa'ya German kavimlerinin göçü sonucunda , Roma İmparatorluğu, M.S. 395 tarihinde, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı.

Kazasker (Kadıasker): Osmanlı Devleti'nde şeri ve örfi davalara bakan askeri hakim. (Kazaların yöneticisidirler)

Kemankeş: Ok atıcı, okçu, yay kullanıp ok atan kişi.

Kethüda: Kahya, yardımcı, üst düzey devlet görevlilerinin yardımcısı, saray hizmetinde çalışan belirli esnaf (Arabacılar, şamdancılar, kilerciler vs.) gruplarının başı olan kişi.

Kervansaray: Anadolu Selçuklularının, kervanların konaklaması için yaptığı yerler. (ilk 3 gün bedavadır. Sonraki günler ücretlidir.)

Kerbela Olayı (680): Hz. Hüseyin'in Kerbela'da Yezid tarafından şehit edilmesi olayı. (Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra İslam dünyasında daha önce başlayan ayrılıklar Hz. Ali ve Muaviye taraftarları şeklinde kesin ayrılıklara dönüştü.)

Kitabe: Bazı tarihi eserlerin üzerinde; eserin nerede, kaç yılında, kimin döneminde, kim tarafından, kime atfen yapıldığına dair bilgilerin bulunduğu yazılar veya sembollerden oluşan bir bölüm vardır, bunlara kitabe denir.

Kızlar Ağası: Saray haremının ağası.(Darüssaade ağası)

Kıpçaklar (Kumanlar): Kıpçaklar, XI. yüzyılın başlarında Moğollar'ın baskısıyla Orta Asya'dan göç ederek Doğu Avrupa'ya geldiler. Ruslarla büyük mücadeleler sonucunda Ruslar'ın Karadeniz'e inmelerini engellediler. Kıpçakların Oğuzlarla yaptıkları savaşlar, Dede Korkut Hikayeleri'ne konu olmuştur. Kıpçaklar güzellikleriyle ünlüdür.

Kibele: Friglerin bereket tanrıçasıdır.

Kilikya: Bugünkü Seyhan (Adana), Mersin illeri ile Konya ilinin güneyini ve Antalya ilinin doğusunu içine alan bölgeye eskiden verilen ad.

Kilikyalılar Cemiyeti: Amacı; Çukurova bölgesini Fransız ve Ermenilere karşı savunmaktır. Yayın ve propaganda ile milli bilinci uyandırmaya çalışmışlardır.

Klan: Küçük insan topluluğu

Kolağası: Osmanlı ordusunda yüzbaşı ile binbaşı arasında yer alan rütbe.

Kolordu: Değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden kurulu büyük askerî birlik.

Komünizm: Bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplum düzeni, komünistlik ise Böyle bir düzenin kurulmasını amaçlayan siyasi, ekonomik ve toplumsal öğreti.

Konjonktür: Geçerli durum. Her türlü durumun ve şartın ortaya çıkardığı sonuç.

Kopuz: Eski Türk şairlerinin kullandıkları saz.

Koşuk: Şölenlerde okunan şiir.

Kuba Mescidi: Hicret sırasında Hz. Muhammed ve Hz. Ebu Bekir, Medine'ye bir saat mesafede olan Kuba'da ilk mescidi inşa ettiler, Hz. Muhammed, ilk cuma namazını kıldı,

Kurucu Meclis: Bir devletin anayasasını hazırlamak ve kabul etmekle görevli meclis(1. TBMM kurucu meclistir. Çünkü yeni bir devlet kurmuş ve anayasa yapmıştır.)

Kuvayı Milliye: Mondros Ateşkes Anlaşması'yla Anadolu'da uygulanan işgallere karşı Türk halkı teşkilatlanarak bir milli direniş ruhu oluşturdu. İşgallere karşı vatani koruma ve bağımsız yaşama isteği sonucunda oluşan bu direniş ruhuna Kuvayı Milliye (milli kuvvetler), teşkilatına ise Kuvayı Milliye Teşkilatı denir.

Kutadgu Bilig: Karahanlılar döneminde Yusuf Has Hacib yazmıştır. İslamiyet'in Türklerce kabulünden sonraki ilk yazılı eserdir. Siyasetname türünün ilk eseridir.

Kümbet: Selçuklular zamanında yapılan kendine özgü yapısı olan anıtmezarlardır. Genellikle büyük devlet ve din adamları için yapılmıştır. Kümbetler silindirik tabanlı ve üst kısımları konik yapılı olan anıtmezarlardır

Koyunhisar Savaşı: İlk Osmanlı-Bizans savaşı 1302

Kşatriya: Hindistan'da Prenslar ve askerler sınıfı, asiller

Kral Yolu: Sardes'ten başlayıp Mezopotamya'ya kadar uzanan ticaret yolu (Lidyalılar yapmıştır, Asurlular da kullanmışlardır.)

Kronoloji: Zaman bilimi. (Tarihi olayların oluş sırasını verir.)

Kuria: Roma uygarlığında halk meclisi

Kürt Teali Cemiyeti: 1919'da İstanbul'da kuruldu. Wilson İlkeleri'nden yararlanarak Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Van, Bitlis civarında ayrı bir devlet kurmak amacındaydı. Milli Mücadele'ye karşı olarak İngiltere tarafından desteklenmiştir.

Koloni: Bir ülkenin sınırları dışında işgal ettiği ve yönettiği yer. Daha çok ticari amaçlıdır. Ticaret yapmak amacıyla oluşturulan merkezler.(Asurlular Anadolu'da koloniler kurmuşlar ve yazıyı Anadolu'ya taşımışlardır.)

Konsül: Roma'da yüksek memur

Kurgan: Oda biçimindeki mezar (Türklerde)

Kubilay Olayı veya **Menemen Olayı (23 Aralık 1930):** Derviş Mehmet denilen bir isyancı "şeriat isteriz" diyerek Menemen halkını isyana çağırdı. İsyanı önlemeye çalışan öğretmen asteğmen Mustafa Fehmi Kubilay isyancılar tarafından öldürüldü. Bölgeye gelen askeri birlikler isyanı bastırdı. (Menemen olayı çok partili hayata geçiş çalışmalarının durmasına yol açmıştır.)

Külliyeye; Medrese, hamam, imaret, şifahane ve çarşı gibi ek yapıları ile birlikte inşa edilen cami. Yapılar bütünü.

-L-

Lahit: Taş veya mermerden oyma mezar

Laiklik : Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devlet düzeninin ve hukuk kurallarının dine değil, akla ve bilime dayandırılması, fakat kimsenin inancına ve vicdan hürriyetine karışılmamasıdır.

Lala: Osmanlılarda şehzadeleri eğiten devlet adamıdır.

Lağımıcı : Düşman kalelerini feth etmek için tünel kazıp,içine barut koyarak patlatan ve kale duvarlarının yıkılmasını sağlayan asker sınıfı.Su yollarının inşaatında su galerilerinin açılması işlerinde de çalıştırılmışlardır.

Layihâ: Ülke meseleleri ile ilgili çözümler sunan rapor.

Liyakat: Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu.

Lejyon: Askeri birlik

Levend: Deniz askeri

Liberalizm: Kişisel özgürlükleri konu alan ekonomik ve siyasi görüş. Liberal demokrasi

Liva: Osmanlılarda ilden küçük ilçeden büyük yönetim birimi (sancak)

Lonca: Osmanlı Devletinde, esnaf ve sanatkarların bağlı bulunduğu kuruluş

-M-

Maarif: Eğitim, öğretim sistemi

Macarlar: Macar boyları Peçenek baskısı sonunda bugünkü Macaristan'a yerleştiler. XI. yüzyılın başlarında Hristiyanlığı kabul eden Macarlar zamanla Türk kimliklerini kaybettiler. Slavlara ve Ruslara karşı savaşlarda başarılı oldular.

Manda: Yabancı bir devletin himayesi altına girmek, egemenlik kaybı.

Margos Barışı: Attila ve Bizans arasında yapıldı. Bizans vergiye bağlandı

Malikane: Üstün hizmetlerine karşılık devlet görevlilerine verilen topraklar

Mavri Mira (Kara Gün) Cemiyeti: İstanbul'da Patrikhane'ye bağlı olarak kuruldu. Emirlerini Yunanistan'dan alıyordu. Amacı büyük Yunanistan'ı kurmak ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaktı. Bu amaçla Rum okulları, kiliseleri, Yunan Kızılhacı ve Göçmenler Bürosu cemiyete destek veriyordu.

Maveraünnehir : Aral Gölü'ne dökülen Seyhun ve Ceyhun ırmakları arasında kalan geniş ve verimli topraklar. İki nehir arası anlamında kullanılır.

Mecelle: Osmanlı Devleti'nin medeni kanunu sayılır. (Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında hazırlandı)

Medrese: Medrese, Müslüman ülkelerde orta ve yüksek öğretimin yapıldığı eğitim kurumlarının genel adı. Medreselerde ders verenlere müderris denir.

Megola İdea: (büyük fikir) Yunanlıların Bizansı canlarına fikri.

Meclis Hükümeti Sistemi: Bu sistemde bakanlar meclisten tek tek seçilir.Meclis hükümeti sisteminde hükümet üyeleri meclisten tek tek seçildiğinden dolayı hükümetin kurulması gecikir. (1. TBMM'de meclis hükümeti sistemi vardır. cumhuriyet ilan edilene kadar bu sistem devam etmiştir.)

Meclis-i Ahkam-ı Adliye: Osmanlı Devleti'nde temyiz (Yargıtay) mahkemesi.

Mecmua: Dergi.

Melik: Selçuklularda sultan tarafından bir eyaleti, bölgeyi yönetmekle görevlendirilen hanedan mensubu veya hükümdarın erkek çocuğu.

Menzil: Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer,konak

Menşur: Padişah tarafından verilen vezirlik vb. bir unvanı gösteren bir ferman türü.

Mesrutiyet: Bir devletin basta bulunan hükümdar ile halkın temsilcilerinden oluşan meclis tarafından birlikte yönetilme. Meclisli krallık.

Mesen: Coğrafi kesiflerin sonucunda çıkan, rönesansın doğmasında etkili olan, sanatla ilgilenen, sanatçı ve bilim adamlarını koruyan kesimdir.

Meternik Sistemi: Viyana Kongresinde aldıkları karara göre; Avrupa'nın herhangi bir yerinde ayaklanma çıkması durumunda Avrupa devletleri birlikte hareket edecekler ve Fransız İhtilali'nin getirdiği bu ayaklanmaları bastıracaktı. (Meternik Avusturya başbakanıdır.)

Meşveret: Danışma (Meclisimeşveret ise danışma meclisidir.)

Merkantilizm: Amerika'da altın ve gümüş madenlerinin bulunmasının ardından, devletlerin zenginliklerini değerli madenlerden meydana geldiğini savunan felsefe

Mevkufat ; Bir zaman için tutulup alı konulmuş olan mal yada para.Bir şeyin gelirinden artıp hazineye mal edilen para.Bu görevi yerine getiren kişilere de mevkufatçı denirdi.

Mekteb-i Maarif-i Adliye: Enderun'un yerine devlet adamı yetiştiren okul (II.Mahmut dönemi)

Mevali: Azatlı köle/Emeviler arap olmayan Müslümanları mevali olarak kabul etmiştir.

Mezopotamya: Güneydoğu Anadolu Toroslari'ndan başlayarak Basra Körfezi'ne dökülen Fırat ile Dicle Nehirleri arasında kalan bölgeye Mezopotamya denir.

Millet Mektepleri (1928): Türkiye'de 1 Kasım 1928'de yeni harflerin kabulünden sonra halkı okur-yazar kılmak amacıyla gerçekleşen eğitim seferberliği için kurulmuş dört ay süreli eğitim veren halk eğitimi kurumlarıdır.

Mikrolit: Günlük kullanıma yönelik küçük araç gereçler

Milis: Savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan silahlı halk gücü.

Millî Kongre Cemiyeti: Amacı; Türkler hakkında dünyada yapılmış ve yapılmakta olan propandalara yayın yoluyla karşı koymaktır. Misakımilli'nin kabul edilmesinde önemli çalışmalar yapmışlardır. Ermenilerin zulümlerini anlatan eserler yayımlamışlardır.

Millî Güç: Millî güç, bir ulusun millî hedeflerine ulaşabilmek amacıyla kullanılabilceği maddi ve manevi kaynaklarının tümüne denir. Millî güç; siyasi, ekonomik, askeri, demografik (nüfus), sosyo-kültürel vb. unsurlardan meydana gelir.

Minyatür: El yazması eserleri süslemek ve metnin aydınlatılmasını sağlamak için yapılan resimler. minyatür yapımına tasvir veya nakış bunları yapan sanatçılara ise nakkaş denmiştir.

Miri: Devlete ait olan

Miri arazi: Devlet arazisi

Misak-ı Milli Kararları (28 Ocak 1920'de): Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde saptanıp olgunlaştırılan ilkeler doğrultusunda 28 Ocak 1920'de son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin gizli oturumunda oybirliği ile kabul edilen ve Türkiye'nin kabul edebileceği barış koşullarını açıklayan 6 maddelik bildiridir. Misak-ı Milli temelde Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık Savaşının bir programı niteliğindedir.

Misak-ı İktisadi (Ekonomi yemini):1923'te İzmir İktisat kongresinde kabul edilen ekonomi alanında bağımsızlıkla ilgili alınan kararların ekonomik yemin olarak kabul edilmesidir.

Mithat Paşa: Osmanlı devlet adamı, iki kez sadrazam, Tuna, Aydın ve Suriye Valisi, ilk Osmanlı anayasası olan Kanun-i Esasi'yi hazırlayan kurulun başkanı.

Muahede: Antlaşma.

Muasır: Çağdaş

Mühimmat: Savaş gereçleri.

Mülki İdare: İl ve ilçe yönetimi.

Mülkiye: Devlet yönetimindeki sivil görevliler sınıfı.

Milliyetçilik: Kendilerini aynı milletin üyesi sayan kişilerin mensup olduğu toplumu yüceltme isteğidir. Bir başka tanıma göre millî amaca ulaşmak için bir ülkü etrafında toplanmayı ifade etmektedir.

Monarsi: Devletin bir aile veya soy içerisinde seçilen tek kişi tarafından yönetilmesidir.

Molla Kabız Olayı: Molla Kabız isimli İran asıllı bir seyyah yaydığı düşüncelerle dikkat çekmiştir. Molla Kabız, bir takım hadis ve ayetlerle dini konularda insanlara hatalı bilgi verdiği düşünülüyordu. Bunun üzerine yargılandı ve idam edildi.

Mübadele: Değişim

Müsadere: Osmanlılarda ölen devlet adamlarının malına el koyma geleneğidir.

Mukataa: Gelirleri doğrudan hazineye ayrılan topraklardır.

Musiki Muallim Mektebi: Cumhuriyet'in ikinci yılında Ankara'da müzik öğretmeni yetiştirilmesi amacıyla Musiki Muallim Mektebi açıldı.

Mute Seferi: Bizans ve Müslümanların ilk savaşı

Mutasarrıf: Osmanlı yönetimindeki sancakların (Vilayet ile kaza arasındaki yer.) en büyük mülki ve idari amiri. Derece olarak kaymakamdan büyük validen küçüktürler.

Mutlakiyet: Hükümdarın, siyasi iktidarı kayıtsız şartsız elinde bulundurduğu siyasi rejim.

Muhtesip: Çarşı ve pazarı denetleyen görevli

Müşir: Osmanlılarda askerlikte en yüksek rütbe, mareşal.

-N-

Naib: Vekil olarak birinin yerine geçen ve yerine geçtiği kişi adına işleri yürüten kişi.

Nakkaş: Binaların duvar ve tavan gibi yerlerine ve kitaplar süslemeler yapan resimci,süsleme ustası. Osmanlı döneminde nakış işleyen, desen hazırlayan, minyatür çizen, sanatçılara denilirdi.

Nazır: Osmanlılarda bakan.

Nevbet: Sarayda çalınan askerî müzik.

Nişancı: Osmanlı devletinde Padişah kaynaklı her türlü yazıya, padişahın imzası olan nişanını koyan veya padişahın tuğrasını çeken divanı hümayun üyesi memur.

Niyabet-i Saltanat: Selçuklularda hükümdar başkentte olmadığı zaman devlet işleriyle ilgilenen divandı.

Nizamiye Medreseleri: Devlet adamları ve memurlar yetiştirmek ve Batını hareketine karşı toplumu bilinçleştirmek amacıyla Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından yaptırılmıştır.

Nizamı Cedid: III. Selim ıslahatlarına ve kurduğu orduya verilen isimdir.Bu ordu batı tarzında kurulmuş ilk ordudur.

Nom: Eski Mısır'da yerleşim yeri, Şehir Devleti

Nutuk (1927):Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarih olan 19 Mayıs 1919'dan, Cumhuriyet sonrası inkılap dönemine kadarki (1927) zaman diliminde olan olayları anlatmaktadır.

Nümizmatik: Eski paraları inceler

-O-Ö-

Ocaklık: Gelirleri kale muhafızlarına ve tersane giderlerine ayrılan topraklar

Oğuzlar (Uzlar): Oğuzlar başta Selçuklu ve Osmanlı olmak üzere daha bir çok Türk devletinin kurucuları olarak bilinirler. Türk toplulukları içinde İslamiyet'i kabul eden Oğuzlara "Türkmen" denilmiştir. Türk toplulukları içinde en kalabalık olanıdır.

Oligarşi: Siyasal iktidarın birkaç kişilik küçük bir grubun, bir ailenin veya sosyal bir sınıfın elinde bulunduğu yönetim şeklidir.

Oniki Levha Kanunu: Roma'da patrici ve plep mücadelesini sona erdirmek için yapılan hukuki düzenlemedir. (Bu kanunla, Pleplere memur ve asker olma hakkı verildi.)

31 Mart Olayı: Osmanlıda mevcut yönetimi ve anayasal düzeni değiştirmeye yönelik ilk isyandır. Hareket ordusu tarafından bastırıldı. İsyanda parmağı olduğu gerekçesiyle II. Abdülhamit tahttan indirildi, V. Mehmet çıkarıldı.

Orta Çağ: Kavimler Göçünden (375), İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar (1453) süren çağdır.

Ortodoks: Hristiyanlıkta bir mezheptir. Başındaki kişiye Patrik denir. Merkezi İstanbul'dur.

Osmanlıcilık: Osmanlı sınırları içinde yaşayan herkesi din, ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin "Osmanlı" sayma düşüncesidir.

Orta Taş=Mezolitik=Yontmataş Çağı: İnsanlar avcılık ve toplayıcılığa, mağaralarda ve barınaklarda yaşamaya devam etmişlerdir. Çakmak taşlarından yapılan mikrolit denilen günlük yaşamda kullanmaya yönelik araç gereçler yapmışlardır. Çağın sonlarına doğru ateş bulunmuştur.

Ösür: İslam devletlerinde Müslümanlardan alınan toprak vergisi

Özerklik: Bir topluluğun kendisini bazı koşullar altında idare etme hakkı. Genelde ana devlete bağlı fakat kendi kurallarını da uygulayabilme özelliği.

-P-

Paleografi-Paleografya: Eski yazıları inceler

Pangermanizm: Bütün Germen kavimlerini birleştirme politikası.

Pankuş: Hititlerde soylulardan oluşan danışma meclisi

Panslavizm: Slav ırkından olanları kendi hakimiyeti altında bir devlet halinde toplama siyasetidir.

Panislamizm: Müslüman nüfusun fazla olduğu tüm ülkelerin; tek bir çatı altında birleştirilmesi düşüncesidir. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde, Avrupa'nın saldırılarına karşı bir kurtuluş düşüncesi olarak görülmüştür.

Pantürkizm: Türk Halkları'nın bağımsızlık ve birliğini savunan siyasî görüştür.

Papa: Katolik Hıristiyanların dini lideri

Papirüs: Eski Mısır'da kamıştan yapılan bir tür kâğıt

Parşömen: Bergama Krallığı döneminde koyun ve keçi derilerinden yapılmış bir cins kâğıt.

Patrici: Roma soylularından oluşan sınıf.

Parya: Kast sistemi dışı olanlar

Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919): I. Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin girişimleriyle savaş sonrası, barışın sürekliliğini sağlamak amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris'te bir konferans düzenlendi. 32 ülke temsilcisinin katıldığı konferansta İngiltere ve Fransa ilk günden denetimi ele aldılar.

Patrona Halil İsyanı 1730: III. Ahmet'in padişahlığı ve Damat İbrahim paşanın sadrazamlığında yaşanan Lale devrini bitiren olaydır.

Paşmaklık: Gelirleri padişah kızları, annesi ve eşlerine ayrılan topraklar

Payitaht: Taht şehri, hükümet merkezi

Peçenekler: Göktürk ve Uygur hakimiyetinde yaşadıkları sonra, X. yy'da Batı'ya göç ettiler. XI. yüzyılda Hristiyanlığı kabul ettiler. Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusundaki Peçenek kuvvetleri, Selçukluların tarafına geçerek Türklerin savaşı kazanmalarında önemli rol oynadılar. İstanbul'u kuşatmayı planlayan İzmir Beyi Çaka Bey ile Peçenekler ve Selçuklular ittifak yaparak Bizans'ı üçlü baskı altına aldılar.

Pençik Kanunu: Savaşta esir edilenlerin beşte birini askere alma

Peleponnes Savaşı: Sparta ve Atina arasındaki savaş

Picardi Manevraları: 12-18 Eylül 1910'de Fransa'nın Pikardi bölgesinde yapılan bir tatbiktir. Mustafa Kemal gözlemci olarak katılmıştır.

Plep: Romaya sonradan gelip yerleşenler (hiçbir siyasi hakları yoktur).

Polis: Eski Yunan'da şehir devleti

Propaganda: Bir öğretiyi, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma.

Protestanlık: Hristiyanlığın en büyük üç mezhebinden biridir. XVI.yy. da Martin Luther ve Jean Calvin'in öncülüğünde Katolik Kilisesine ve Papa'nın otoritesine karşı girişilen Reform hareketi'nin sonucunda doğmuştur(1529). Protestanlar yerleşmiş kaideleri protesto ettikleri için bu adı almışlardır. Katolikler Augsburg (Ogsburg) Antlaşması'yla (1555) Protestan mezhebinin varlığını resmen kabul ettiler

-R-

Raca: Kral ve imparatorlar, büyük toprak sahibi prensler sınıfı (Racalık: Hindistanda küçük prenslik)

Rasathane: Gözlemevi

Rejim: Yönetim şekli (cumhuriyet, monarşi, meşrutiyet gibi)

Reform: Avrupa'da (Almanya'da) 16.y.y. da Hristiyan Katolik kilisesinde gerçekleşen yenileşme hareketi. Ayrıca Bir kurumun işleyişini düzeltmek amacıyla getirilen köklü değişiklik.

Redif Birlikleri : Eyaletlerde topraklı sipahilerin ortadan kalkmasıyla doğan askeri boşluğu doldurmak için kurulan birliklerdir.(II. Mahmut dönemi)

Reddi İlhak Cemiyeti: Amacı, İzmir ve civarının Türk olduğunu ispat etmek, İzmir'in Yunanlılara verilmesini önlemektir. Basın yayın yoluyla İzmir'in işgalini protesto etmiştir.

Reisülküttab: Başkatip/17. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin dışişleri bakanı

Reaya: Halk, vergi veren sınıf

Risale: Rapor, küçük kitap, broşür

Ribat: Önceleri askeri manada kullanılan, sonraları zaviye ve tekke haline getirilen, büyük yolların emniyetini sağlayan kervansaray yapılarıdır. (İlk ribat, hazret-i Ömer zamanında kuruldu.)

Riayet: Sayma, saygı, ağırlama, itibar etme. Uyma, boyun eğme.

Ricat: Gerileme, geri çekilme, geri kaçma.

Ruzname: Günlük olayların yazıldığı defter, günlük

Rönesans (Yeniden doğuş): XVI. Yy'da İtalya'da başlayan, bilim, edebiyat, resim ve müzik gibi alanlardaki gelişmelerdir.

Rüştiye: Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

-S-Ş-

Sabirler (Sibirler - Sabarlar): VI. yüzyıldan itibaren Doğu Avrupa'ya kadar inerek bu bölgedeki Bizans ve Sasani Devleti ile mücadele ettiler. 557 yılında Avarlarla yaptıkları savaşta yenilip, bu tarihten itibaren gittikçe zayıflayarak tarih sahnesinden silindiler. Sibiryâ bölgesi, Sibirlerin bu bölgede yaşamalarından dolayı bu adı almıştır.

Sadaret: Sadrazamlık makamı.

Sadaret Kaymakamı: Sadrazam, Serdar-ı Ekrem ünvanı ile ordunun başında sefere çıktığı zaman onun yerine İstanbul'da kalıp vekaleten sadrazamın işlerini yapan vezir düzeyindeki görevli.

Sagu: İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatında ağıt.

Sahn-ı Seman: Fatih'in inşa ettirdiği medreselerde en yüksek derslerin okunduğu kısım. Bugünkü edebiyat ve ilahiyat fakültelerine karşılıktır.

Salahiyet: Yetki

Saltanat Şurası: Savaş, barış gibi fevkalade konularda devlet adamlarıyla ilim irfan sahibi insanların görüşlerini almak üzere bizzat padişahın da hazır bulunduğu üst düzey toplantıdır.

Safha: Evre, aşama

Saltuklular: Büyük Selçuklu Devleti komutanlarından Ebulkâsım Saltuk tarafından Erzurum ve çevresinde kurulan Anadolu'daki ilk Türk devletidir

Salyaneli (Yıllıklı) Eyaletler: Tımar sisteminin uygulanmadığı eyaletlerdir. Bu eyaletlerden elde edilen gelirler doğrudan merkeze aktarılırdı. Toplanan gelirin bir bölümüyle eyaletteki görevlilerin maaşları ödenir, kalan bolum hazineye gönderilirdi.

Salyanesiz (Yıllıksız) Eyaletler: Tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerdir. Toprakları has, zeamet ve tımarlara ayrılmıştı.

Salt Çoğunluk: Mecliste toplam üyenin yarısından bir fazlası oy toplamı.

Samarra: Abbasiler Türklerin Araplarla karışıp savaşçı özelliklerini yitirmemelerini sağlamak amacıyla Türklerin yerleşmesi için Samarra şehrini inşa ettirmişlerdir.

Sanayi Nefise: Güzel sanatlar Akademisi (Osman Hamdi Bey kurmuştur)

Sancak: Bayrak, çoğunlukla askeri birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı ve gönderli bayrak.

Sancak: Osmanlılarda bir yönetim birimidir. Yöneticisi Sancakbeyidir.

Satraplık: Eyalet (persler ülkeyi satraplıklara ayırmışlar ve başlarına satrap denilen görevliler atamışlardır)

Sanayi İnkılabı: Her türlü üretim faaliyetinde kol gücünün yerini, makine gücünün alması demek olan Sanayi inkılabı, fen bilimlerindeki buluşların üretim alanında uygulanmasıyla XVIII. yüzyılda İngiltere'de başladı. Sanayi inkılabı ilk defa buhar gücüyle çalışan makinelerin dokuma sektöründe kullanılması sonucunda 1750-1830 yılları arasında İngiltere'de ortaya çıkmıştır.

Sefir: Elçi

Sekban: Tımar sisteminin bozulmasıyla orduya alınan ücretli asker

Selâmlık: Padişahların cuma namazını kılmak üzere camilerden birisine gidişleri dolayısıyla yapılan merasim

Senedi İttifak: 1808'de II. Mahmut'un ayanlarla imzaladığı sözleşmedir.

Senyör: Ortaçağ Avrupa'sında toprağı olan derebeyi

Serdar-ı Ekrem: Padişah sefere katılmadığı zaman ordu baş kumandanı olarak seferi idare eden sadrazama verilen ünvan.

Serbest Cumhuriyet Fırkası: Genel Başkanı Fethi Okyar'dır.1929 dünya ekonomik krizi sırasında görüşler üretmek, hükümeti denetlemek, halkın istek ve görüşlerini yansıtmak amacıyla kuruldu.Fethi Okyar, cumhuriyet karşıtlarının katılmasından endişe ettiği için partisini 1030'da kapattı.

Serasker: Padişah ve sadrazam sefere çıkmadığı zaman ordunun başında seferi yöneten vezire verilen ünvan. / 1826 yılında yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra kurulan Asakiri Mansurei Muhammediye ordusunun kumandanı.

Serdar: Ordu kumandanı.

Serf: Orta çağda hiçbir hakkı olmayan köylüler

Sefaretname: Osmanlı elçilerinin gittikleri yerlerde, o yer hakkında yazdıkları eser.

Site: Şehir Devleti

Sıbyan Mektebi: Osmanlılarda ilköğretim okulu.

Silahtar: Padişah ve vezir gibi devlet ileri gelenlerinin silahlarını koruyan ve bakım ve onarımını yapan görevli.

Sipahi: Kapıkulu süvarilerinin birinci bölümünü oluşturan askeri ocak.

Sikke: Osmanlı Devleti'nde genel kullarıdaki madeni paraya denir.

Siyasal Birlik: Bir ülkede birden fazla siyasi güç odağı varsa siyasi birlik yoktur. Bu güçlerden biri diğerini egemenliği altına alırsa, siyasi parçalanmışlık yerini siyasi birliğe bırakır.

Skolâstik Düşünce: Ortaçağ boyunca Katolik kilisesinin egemenliği altında olan, bilime kapalı dine dayalı düşünce. Bu düşünce Rönesans hareketleri ve Hümanizmle sona erdi.

Slav: Rus, Leh, Sırp, Hırvat, Çek ve Bulgar gibi uluslara dillerindeki yakınlık dolayısıyla verilen ortak ad.

Statü: Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu. Kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon.

Statükocu: Süregelen durumu korumaya meyilli olan. Değişime direnen

Soğuk Savaş: Düşman ülkeler arasında silahlı savaş ilan edilmeksizin, iktisadi politik ve propaganda alanında sürdürdükleri yoğun mücadele ve düşmanlık.

Sosyalizm: Üretim araçlarının kişilerde olmadığı üretim ve bölüşüm araçlarının devlete ait olduğu siyasi sistem.

Sosyoloji: Toplum bilimidir. Tarihi olayları sosyoloji konularını hesaba katarak inceler.

Soykırım: Bir insan topluluğunu milli ve dini sebeplerle yok etme.

Sömürgecilik: Bir devletin bir başka ülkeyi işgal ederek yönetmesi ve işgal ettiği ülkenin zenginlik kaynaklarını kendi yararına kullanması

Süvari: Atlı asker

Sulh ve Selameti Osmaniyeli Fırkası: Ülkenin kurtuluşunun padişah ve halifenin emirlerine uymakla mümkün olabileceğini savunan bir fırkaydı.

Sultan-ı İklim-i Rum (Anadolu'nun Sultanı): Niğbolu savaşını kazanan yıldırım Bayezid'e halifenin verdiği unvan

Südra: Hindistan'da kölelerin ait olduğu sınıf

Sümerler (MÖ 4000 - MÖ 2350): Mezopotamya'da ilk şehir devletlerini Sümerler kurmuşlardır.

Süzere: Himaye eden

Şahkulu İsyanı: Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında Safevi devleti, şiilik propagandası yolu ile Osmanlı Devleti'nin topraklarını ele geçirmek istiyordu, Bu amaçla 1511'de Tokat, Amasya ve çorum civarında şah İsmail'in desteklediği Şahkulu isyanı başlatıldı. İlk başlarda başarılı olan ayaklanma daha sonra etkisiz hale getirildi.

Şaman. Eski Türklerde din adamı.

Şamanlık: Kuzey ve Orta Asya'da Türkler arasında günümüze kadar süregelen doğaya tapma, doğaüstü ruhlara inanma temeline dayalı din.

Şapka Kanunu: Bu kanun, 25 Kasım 1925'te kabul edildi. 3Aralık 1934'te din adamlarının ibadet yerleri dışında dini kıyafetlerle gezmeleri yasaklandı. Diyanet İşleri Başkanı ve diğer dinlerin en yetkili kişilerinin özel kıyafetleriyle dolaşabilmelerine izin verildi.

Şark: Doğu.

Şeriye ve Evkaf Vekaleti: Bütün vakıfların ve ibadethanelerin denetim ve yönetimi, çıkarılan kanunların islam hukukuna uygunluğunun denetimini yapan bakanlıktır. (1924'te kaldırıldı ve yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu.)

Şeyh Bedrettin İsyanı: Şeyh Bedrettin; Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa gibi müritleriyle birlikte İslam dinine aykırı fikirlerini Anadolu ve Rumeli'de yaymaya başladılar. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal Anadolu'da, Şeyh Bedrettin de Rumelide ayaklandılar. Mehmed Çelebi, ayaklanmayı bastırdı. Yakalanan Şeyh Bedrettin, yargılanarak idam edildi (1420).

Şihne: Türk-İslam devletlerinde eyaletleri yöneten, askerî ve idari yetkilere sahip kişi.

Şecere: (veya Secere) Bir kişinin veya zümrenin en uzak atasından başlayarak bugüne gelinceye kadar geçen çizgi, soy kütüğü. Soyağacı.

Şehzade: Padişah oğullarına verilen ad.

Şehzade Sancağı: Osmanlı şehzadelerinin idari işlerde yetişmek için vali olarak gönderdikleri sancaklar. Manisa, Konya, Kastamonu, Kütahya, Trabzon değişik şehzadeler için sancak olarak kullanılmıştır.

Şerait: Şartlar, koşullar.

Şer'i: İslam dininin esaslarına ve İslam dininin emrettiği dünya nizamına uygun olan şey.

Şeriat: Temeli dine dayanan yasalar anlamındadır.

Şer'i Hukuk: Kur'an-ı Kerim, Hadisler ve İslam bilginlerinin verdiği hükümlere göre meydana getirilen hukuk.

Şeyhülislam: Şeyhülislam ya da Şeyhülislam dinsel konularda en yüksek derecede bilgi ve yetkiye sahip olan kimse anlamına gelir

Şimal: Kuzey

Şövalye: Ortaçağ Avrupa'sında asiller soyundan gelen savaşçı kişilere verilen unvandır.

Şura (Şûra): Meclis, danışma kurulu.

Şuray-ı Devlet: Yargı ve yürütme alanındaki anlaşmazlıklara bakan yüksek mahkeme.

Şark Meselesi (Doğu Sorunu): İlk olarak viyana Kongresinde (1815) kullanılmış siyasi bir terimdir. Şark meselesi terimi ile Osmanlı-Avrupa ilişkileri anlatılmak istenmiştir. Görünüşte Osmanlı hakimiyetinde yaşayan Hristiyanların büyük devletler tarafından savunulmasıdır. Gerçekte ise; Hristiyan azınlıkları bahane edip Osmanlı'nın içişlerine karışmak ve Osmanlı topraklarını paylaşmaktır.

Şehremini: Osmanlılarda İstanbul'un belediye işlerine bakan görevli (belediye başkanı)

Şümul: İçine alan kapsayan

-T-

Tagar Kültürü: Orta Asya'da en gelişmiş kültürdür.

Tahlil: Çözümleme

Tahrir: Yeni fethedilen toprakların yazım işi, toprak kayıtları (Osmanlılarda nişancı bu görevi yerine getirirdi.)

Taht Kadısı: İstanbul'un adalet işlerinden sorumludur. İstanbul'un en yüksek mülki amiridir.

Takvim-i Vakayi: II.Mahmut'un çıkarttığı ilk resmi gazetedir.

Tampon Devlet: Devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla oluşturdukları ara bölge

Tapates: Friglerin meşhur halı ve kilimleri

Tasnif: Sınıflandırma

Taşra: Başkent dışındaki topraklar.

Tavananna: Hitit kraliçesi

Teali İslam Cemiyeti: İstanbul'da bazı müderrislerin önderliğinde İngiltere desteğiyle kuruldu. Milli Mücadele'ye karşı olan cemiyet, hilafet ve saltanatın güçlendirilmesini istiyordu. İngilizlerin de etkisiyle Anadolu'da çıkan Konya ayaklanmalarında aktif rol oynadı.

Tebaa: Uyruk, bir idaresinin yönettiği halk. Bir devletin hükmü altında bulunan halk.

Tebük Seferi: Müslümanların Arabistan dışına yaptığı ilk seferdir.(Bizansa)

Tekfur: Bizans valilerine verilen isim

Tekâlif-i Milliye Emirleri 1921: Sakarya Meydan Muharebesi öncesi ordunun ihtiyacını karşılamak için Başkomutan M. Kemal Paşa'nın yasama yetkisini kullanarak yayınladığı "Ulusal Yükümlülük Emirleridir" Tekalif-i Milliye emirleri ile ordunun ihtiyaç duyduğu şeylerin halk tarafından karşılanmasını sağlamıştır.

Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması: 30 Kasım 1925'te kabul edilen bir yasayla tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. Türbedarlıklar ile şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik vb. birtakım unvanlar kaldırıldı. Böylece toplumsal alanda farklılıklar giderilmiş oldu.

Tek Dereceli Seçim: Seçmenlerin adayları doğrudan doğruya seçmeleri, iki dereceli seçimde seçmenler oylarını "İkinci seçmen" denilen kişilere verirler, onlar da asıl seçimi yaparlar. Tek dereceli seçim vatandaşın isteğini doğrudan doğruya yansıttığından daha demokratiktir. (Türkiye'de ilk kez 1946 seçimlerinde uygulandı)

Tekel: İktisadi hayatta bir ekonomik faaliyet sahasının tek elde, tek güçte toplanması durumuna verilen ad.

Tekke: Tarikat mensuplarının yaşadığı ve tarikata özgü dini törenlerin yapıldığı yer.

Tenkrit: Eleştiri

Tereke defterleri: Osmanlı mahkemelerinde kadıların tuttuğu "kadı sicilleri" içinde bulunan "tereke defterleri" önemli bir yer tutar.Bu defterlerde ailenin çocuk sayısı, mirasçıların durumu ve birden fazla evliliğin hangi amaçlarla yapıldığı yazılıdır.Tereke defterlerinin tek eksikliği vefat eden çocukları kayıt altına almamasıdır.Defterler sayesinde elde edilen verilerle Osmanlı aile yapısının özellikleri tespit edilebilmektedir.

Tercümanı Ahval: Türkler tarafından çıkarılan ilk özel gazetedir. (Şinasi)

Terkip: Sentez-birleştirme

Teşkilatesasiye'nin Kabulü (20 Ocak 1921): Yeni Türk Devleti'nin ilk anayasasıdır. TBMM I. İnönü Zaferi'nin ardından ilk anayasasını yapmıştır. Bu anayasa ile Türk tarihinde ilk kez egemenlik millete verilmiş oldu.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu 1924: Eğitim ve öğretimde birlik sağlandı, laikleştirildi. Bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Medreseler kapatıldı ve ikiliğe son verildi. İlköğretim zorunlu ve parasız duruma getirildi.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası: Genel başkanı Kazım Karabekir'dir.17 Kasım 1924'te kuruldu, 5 Haziran 1925'te kapatıldı. Bu partinin kurulmasında Mustafa Kemal ile arkadaşları arasındaki görüş ayrılıkları etkili oldu. Şeyh Sait ayaklanması ile ilgisi olduğu gerekçesiyle kapatıldı.

Tezhip: El yazması kitapları süsleme sanatıdır.

Thema: Bizans eyaletleri

Tımar: Osmanlı Devletinde, yıllık geliri üç bin ile yirmi bin akçe arasında olan dirliklerdir. Bunlar geçimlerini sağlamak ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara tahsis edilen topraklardır.

Tımar Sistemi: Devlet adamlarına ve askerlere maaş yerine toprakların gelirinin verilmesidir. Tımar sisteminde topraklar 3'e ayrılırdı: Has-Zeamet-Tımar. (Tımar sahiplerine Sahibi Arz denilirdi.)

Totaliter: Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan (devlet düzeni), bütüncül.

Töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş kuralların, gelenek ve göreneklerin, ortak alışkanlıkların, tutulan yolların tümü. Orta Asya Türk devletlerinde yazısız hukuk kuralları. (Türklerde töre, hakan ve Kurultay kararı ile çağın ihtiyaçlarına göre değiştirilebilirdi.)

Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuku Millîye Cemiyeti: Amacı; Trakya'nın Yunanistan'a verilmesini önlemektir. Çatalca, Tekirdağ ve Gelibolu'da şubeler açmışlardır. Trakya'nın tarih, ırk, kültür olarak Türk olduğunu kanıtlamak için yayınlar yapmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılacağını düşünen bu cemiyet gerekirse ayrı bir devlet kurmayı planlamıştır.

Trabzon Muhafaza-i Hukuku Millîye Cemiyeti: Amacı; Trabzon ve civarında Pontus Devleti'nin kurulmasını önlemektir. Karadeniz Bölgesi'nde şubeler açarak Erzurum Kongresi'nin toplanmasına yardım etmişlerdir.

Tuğ: At kılından süpürge şeklinde yapıp bir sarığa asılan alâmet ve nişan

Turancılık: Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkmış olan, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatan ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım, Panturanizm.

Tümülüs: Bir yerleşim yerinin veya mezarın toprakla örtülmüş halidir.

Türbe: Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı

Türgeşler (Türgeşler): Türgeşler, Maverâünnehir bölgesine giren Emevilerle mücadele ederek Müslümanların ilerlemesine engel oldular. tarihte parayı kullanan ilk Türk topluluğudur.

Türk Tarih Kurumu (1931): Türk Tarih Kurumu, Türk milleti aleyhindeki görüşlere cevap vermek, milli bilinç ve kültürü geliştirmek amacıyla kuruldu. (milliyetçilikle ilgilidir)

Türk Dil Kurumu (1932): Türkçe'yi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, Türkçe'yi halkın anlayacağı şekle getirmek, Türkçe'nin zenginliğini ortaya koymak, Konuşma dili, yazı dili ve bilim dili arasındaki farkları gidermek gibi amaçlarla kurulmuştur. (milliyetçilikle ilgilidir)

Tüzük: Herhangi bir kurumun veya kuruluşun tutacağı yolu ve uygulayacağı hükümleri sırasıyla gösteren maddelerin hepsi, nizamname, statü.

Tunç Çağı: Kalay ile bakırın karışımından tunç elde edilmiş, daha sert ve dayanıklı eşyalar yapılmıştır. İlk şehir devletleri (siteler) , ardından da ilk büyük devletler ortaya çıkmıştır. (Sümer, Akad, Babil, Asur, mısır vs.) Devlet düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Tuğra Divanı; Devletin yazışmalarının yapıldığı divandır.

-U-Ü-

Uç Beyi: Sınır komutanı

Uç: Bazı Türk devletlerinde ve beylerinde sınır ve sınır boylarındaki vilayetlere vb. sancaklara verilen ad.

Ukaz Panayırı: Arabistan'da ticari ve toplumsal hayatın en önemli unsuru, belli zamanlarda Mekke ve çevresinde kurulan panayırlardı. Bu panayırlardan en önemlisi ve en büyüğü Mekke civarında kurulan Ukaz Panayırı'dır.

Ulema: Alimler, bilgi sahibi olanlar. Osmanlılarda bir sınıf olarak belirlenmişti

Ulufe: Osmanlı Devletinde Kapıkulu Askerlerine, Acemi Ocağı mensuplarına, Yeniçerilere, kimi saray ve devlet görevlilerine üç ayda bir verilen maaş.

Urugakına Kanunları: Tarihte bilinen ilk yazılı kanunlardır. Sümer kralı Urugakına tarafından yapılmıştır.

Uyruk: Bir devletin yönetimi altında bulunan kimse.

Ültimatom: Bir devletin başka bir devlete yaptığı son ve kesin önerme.

Ümera: Emirler, beyler, kumandanlar.

Ümit Burnu: Bartelmi Diyaz tarafından 1487 yılında keşfedilen Afrika'nın güney ucu.

Üniter: Birlikçi, birlikten yana, birleştirici (siyaset). Merkezîyetçi.

-V-

Vakıf: Bir kişi veya devlet tarafından, hayır amaçlı bir hizmetin gelecekte de yapılabilmesi için ayrılan mülk veya para.

Vakayı Vakvakiye: IV. Mehmet döneminde çıkan ve sonucunda 30 devlet adamının Çınar ağacına asılmasıyla son bulan ayaklanmadır. Çınar Olayı da denilir.

Vakayı Hayriye: (Hayırlı olay) II. Mahmut tarafından Yeniçeri ocağının kaldırılması olayına denir.1826.

Vakanüvis: Zamanın olaylarını kayıt etmekle görevli resmi devlet tarihçisi. (ilk vakanüvis Halepli Mustafa naima efendidir)

Vassal: Büyük bir derebeyine yemin ederek bağlanan derebeyi; birine bağlanan, tabi olan kişi

Vatan ve Hürriyet Cemiyeti: Mustafa Kemal, zor şartlar içinde geldiği Makedonya'da eski okul arkadaşları ve öğretmenlerinin yardımıyla "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin Makedonya şubesini açmıştır.

Vaysiya: Tüccar, çiftçi ve zanaatkar sınıfı

Veraset: Mirasta hak sahibi olma.

Vilâyet-i Sitte: Altı il, (Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Sivas, Elazığ) İtilaf devletleri Mondros Ateşkes Anlaşması ile bu illeri içine alan Ermeni Devleti kurmak istemişlerdir.

Veliâht: Hükümdarlardan sonra yerine geçecek kimse

Voyvoda: 17.asırda kullanılmaya başlanan ve reis, subaşı, ağa gibi çeşitli manalara gelen bir unvan/eflak beylerine verilen unvan.

Wilson İlkeleri Cemiyeti: Osmanlı Devleti'nin devamının Amerikan mandası ile olabileceğini savunuyordu. Sivas Kongresi'nde bazı delegeler tarafından mandater yönetim dile getirildiyse de kongreden çıkan tam bağımsızlık kararı sonucunda etkinliğini kaybetmiştir.

-Y-

Yabgu: Eski Türklerde kağandan sonra gelen üst düzeydeki yönetici. Türklerde ikinci derecedeki hükümdarların unvanı. Kağannın kardeşi

Yaver: Devletin ileri gelenleri ile komutanların yanında bulunup onların emirlerini yazmakla ve yerine iletmekle görevli kimse.

Yaya ve Müsellem Ordusu: Orhan bey tarafından kurulan ilk düzenli ordu.

Yeni Çağ: İstanbul'un fethinden, 1453 tarihinde başlayıp, 1789 tarihli Fransız İhtilaline kadar sürer.

Yörük: Yarı yerleşik Türk toplulukları

Yurtluk: Gelirleri sınır boylarındaki askerlere verilen topraklardır.

Yeni Taş=Neolitik=Çilalitaş: Buzullar erimiş, insanlar tarım yapmaya başlamıştır. İlk kez köyler kurulmuştur. Özel mülkiyet fikri ortaya çıkmış bu sebeple sınır çatışmaları yaşanmıştır. Kilden küp, çanak, çömlek yapılmış ve bitki liflerinden elbiseler yapılmıştır.bazı hayvanlar evcilleştirilmiştir.Menhir, dolmen, Tümülüs denilen anıt mezarlar yapılmıştır.

Yuğ: Ölen kişinin ardından yapılan cenaze töreni.

-Z-

Zaviye: Küçük tekke, ibadethane.

Zeamet: Osmanlı Devletinde, yıllık 20.000-100.000 akçe geliri olan topraklardır. Orta dereceli devlet memurlarına, kadıllara, hazine ve tımar defterdarına, alay beylerine, kethüdalara, kale komutanlarına ve divan katiplerine verilir. Zeamat sahipleri ilk yirmi bin akçe hariç sonraki her beş bin akçe için bir cebelü beslerdi.

Zümre: Belli amaçlara sahip topluluklardan oluşan çeşitli kümelere, gruplara denir.

Ziggurat: Mezopotamya ve çevresinde piramitlere benzeyen tapınaklar.(Sümerler yapmıştır-ambar, gözlemevi ve okul olarak kullanmışlardır.)

Zimmi: Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında yaşayan gayrimüslim halk.

MÜCAHİD ELKATMIŞ

Tarih Öğretmeni